

До питання про першу виставу українського професійного театру в Києві

А.С. ЮХИМЕЦЬ

Інститут суспільства Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Авторське резюме

Проведений аналіз архівних джерел, опублікованих спогадів корифеїв українського театру М. Л. Кропивницького, Л. М. Старицької-Черняхівської, С. В. Тобілевич, матеріалів періодичної преси – газет «Труд», «Заря», «Киевлянин», дозволив дослідити питання про першу виставу українського професійного театру – спектакль «Назар Стодоля» по п'єсі Тараса Григоровича Шевченка в Києві у січні 1882 р. Досліджено питання про те, що передувало й спричинило проведення першої вистави українського професійного драматичного театру в січні 1882 року в Києві українською мовою і розкрито значення цієї події для української спільноти та розвитку українського драматичного театру загалом. Доведено, що розвиток українського театру, як частина загальної української культури, свідомо гальмувався політикою Російської імперії. Встановлено, що часткове зняття обмежень на постановки українських п'єс у жовтні 1881 року дало можливість мешканцям Києва побачити вперше у 1882 році вистави українського професійного драматичного театру українською мовою. З'ясовано, що вже перший виступ української професійної трупи – спектакль «Назар Стодоля» консолідував україномовних мешканців Києва, дозволив без остраху, відкрито проявити свою громадянську позицію. Відзначено, що саме в Києві трупа акторів на чолі із М. Л. Кропивницьким познайомилася із М. В. Лисенком та М. П. Старицьким, який невдовзі став керівником і режисером першої об'єднаної української професійної трупи. Виявлено значення першої вистави українського професійного драматичного театру в Києві у 1882 році – спектаклю «Назар Стодоля» українською мовою, яке полягає в тому, що під час заборони української культури загалом, український драматичний театр ставав животворчим вогнищем її існування та розвитку.

Ключові слова: український професійний драматичний театр; вистава «Назар Стодоля»; архівні джерела; спогади; періодична преса

On the first play Ukrainian professional theater in Kiev

A.S. YUKHIMETS

Institute of society of Borys Grinchenko Kyiv university, Kyiv Ukraine

Abstract

The analysis of archival sources, published memories of the corypheus (the leading actors) of the Ukrainian theatre Marko Kropivnitskiy, Larisa Staryts'ka-Chernyakhivs'ka, Sofia Tobilevych, materials of the periodical press (the newspapers «Trud», «Zarya», «Kievlianin») allowed to examine the question of the first performance by the Ukrainian Professional Drama Theatre the play «Nazar Stodolya» by Taras Shevchenko in Kyiv in January 1882. The question of what preceded and caused the holding of the first performance in the Ukrainian language by the Ukrainian Professional Drama Theatre in January 1882 in Kyiv was investigated. The importance of this event for the Ukrainian society and the development of the Ukrainian Professional Drama Theatre as a whole was revealed. It is noted that in her memories L.M. Staryts'ka-Chernyakhivs'ka emphasized the value of the performance of Ukrainian Professional Drama Theater in Kyiv for the Ukrainian community. She wrote that the spectators filled the lobby and corridors, faces of all present viewers were burning from ardor and enthusiasm, their eyes were shining, there was a lively noise, the native Ukrainian language rang everywhere in the theater. She noted that the spectators were dressed in Ukrainian national clothes, there were visible bright suits of Ukrainian women in the theater lodges, many children and parents were dressed in Ukrainian costumes in the theater lodges, there could be heard everywhere the native Ukrainian language in the theater. There was the abundance of the heart everywhere. It is found that the partial lifting of restrictions on the Ukrainian staging plays in 1881, made possible for Kyivians to see the first performance of the Ukrainian Professional Drama Theatre in the Ukrainian language in 1882. It is found that the very first performance of the play «Nazar Stodolya» by the Ukrainian professional actors' troupe consolidated the Ukrainian speaking Kyivians and allowed them without the fear openly expressed their civic position. Exactly in Kyiv the actors' troupe headed by Marko Kropivnitskiy became acquainted with Mykola Lysenko and Mychailo Staritskiy, who soon became the leader and director of the first united Ukrainian Professional actor troupe. It is revealed the value of the first performance «Nazar Stodolya» by the Ukrainian Professional Drama Theatre in the Ukrainian language in Kyiv in 1882. In the times of the ban of Ukrainian culture in general, Ukrainian Drama Professional Theatre became the vivifying hotbed of its existence and development.

Keywords: ukrainian professional drama theater; spectacle «Nazar Stodolya»; archival sources; memories; periodical press

К вопросу о первом представлении украинского профессионального театра в Киеве

А.С. ЮХИМЕЦ

Институт общества Киевского университета имени Бориса Гринченко, г. Киев, Украина

Авторское резюме

Проведенный анализ архивных источников, опубликованных воспоминаний корифеев украинского театра М. Л. Кропивницкого, Л. М. Старицкой-Черняховской, С. В. Тобилевич, материалов периодической печати – газет «Труд», «Заря», «Киевлянин», позволил исследовать вопрос о первом представлении украинского профессионального театра – спектакле «Назар Стодоля» по пьесе Тараса Григорьевича Шевченко в Киеве в январе 1882 г. Исследован вопрос о том, что предшествовало и вызвало проведение первого спектакля украинского профессионального театра в январе 1882 года в Киеве на украинском языке и раскрыто значение этого события для украинского общества и развития украинского драматического театра в целом. Доказано, что развитие украинского театра, как части общей украинской культуры, сознательно тормозилось политикой Российской империи. Установлено, что частичное снятие ограничений на постановки украинских пьес в октябре 1881 г. позволило жителям Киева увидеть впервые в 1882 году спектакли украинского профессионального театра на украинском языке. Выяснено, что уже первое выступление украинской профессиональной труппы – спектакль «Назар Стодоля» консолидировал украиноязычных жителей Киева, позволил без боязни, открыто проявить свою гражданскую позицию. Отмечено, что именно в Киеве труппа актеров во главе с М. Л. Кропивницким познакомилась с М. В. Лысенко и М. П. Старицким, который вскоре стал руководителем и режиссером первой объединенной украинской профессиональной труппы. Выявлено значение первого спектакля украинского профессионального театра в Киеве в 1882 году «Назар Стодоля» на украинском языке, которое заключается в том, что во время запрета украинской культуры в целом, драматический украинский театр становился животворным очагом ее существования и развития.

Ключевые слова: украинский профессиональный драматический театр; спектакль «Назар Стодоля»; архивные источники; воспоминания; периодическая печать

Постановка проблеми. Кожному народу важливо мати свій власний театр як культурний осередок, як храм національного мистецтва, що притаманний лише цьому народу. «Національний театр є ознакою соціального розвитку нації, а також і академії, університету, музею. Має свій рідний театр і гордиться ним кожен народ, всяке плем'я, всякий мовний діалект...», – відзначав видатний російський драматург Олександр Миколайович Островський (1823–1886), творчість якого стала важливим етапом розвитку російського національного театру і який створив театральну школу та цілісну концепцію театральної вистави [6, с. 87].

Як відомо, із 1876 року вистави українською мовою в Російській імперії, зокрема на Україні, були заборонені. Згідно з Емським указом 5 червня 1876 року не дозволялось на «малорусском наречіи» завозити літературу, друкувати твори українських письменників та поетів рідною мовою, були заборонені театральні вистави та читання українською мовою. Українські вистави рідною мовою у Києві наважувались показувати лише підпільно, неофіційно, як аматорські вистави у будинках приватних осіб для вузького кола. Свідомі українські громадяни, українська інтелігенція неодноразово звертались до влади із проханням про відміну цієї заборони [13, арк. 290].

Так, майбутні корифеї українського театру звертались за допомогою до російського вченого, літературознавця, етнографа, академіка Петербурзької академії наук, у подальшому

почесного члена Наукового товариства імені Тараса Шевченка (із 1903 року – А. Ю.) Олександра Миколайовича Піпінна (1833–1904) із проханням «...подняти в литературе вопрос о правах на существование малороссийского языка в пределах возможных по духу времени. А также [...] поговорить об этом деле с литераторами, приглашенными в комиссию для пересмотра законов о печати и просить их принять на себя труд поднять этот вопрос в самой комиссии» [11, арк. 1].

Звертались вони і до сенаторів під час їхніх ревізій у Києві, зокрема до О. О. Половцева, державного і громадського діяча, мецената та колекціонера, про що згадував у своєму щоденнику видатний український вчений – криміналіст та історик права, український громадський діяч Олександр Федорович Кістяківський (1833 – 1885) [3, с. 318].

Як відомо, російська влада вбачала у цих прагненнях української спільноти антиімперські виступи, усвідомлення українцями своєї національної приналежності. Український театр був частиною загальноукраїнської культури, а отже, підлягав забороні.

Аналіз досліджень і публікацій. Обрана проблема дослідження представлена архівними джерелами – матеріалами 41 особистого фонду Марка Лукича Кропивницького. Серед документів 41 фонду ми знайшли лист від свідомих українців, майбутніх корифеїв українського театру, до російського вченого, літературознавця, етнографа, академіка Петербурзької академії наук, у подальшому почесного члена

Наукового товариства імені Тараса Шевченка Олександра Миколайовича Пипіна із проханням підняти у літературі питання про право на існування української мови та посприяти перегляду законів, щоб дозволити друкувати твори українських письменників та поетів рідною мовою [11, арк. 1]. Цікавою та інформативною є автобіографія самого М. Л. Кропивницького [12, 105 арк.], яка розміщена у 41 фондї.

В архівних джерелах Центрального державного історичного архіву України у місті Києві у фондї 294 – канцелярії Київського окремого цензора ми знайшли документи, які ілюструють рішення російської влади згідно з Емським указом від 5 червня 1876 року про заборону завозити літературу на українській мові, друкувати твори українських письменників та поетів рідною мовою та про заборону театральних вистав і читання українською мовою. Свідомі українські громадяни, українська інтелігенція, неодноразово звертались до влади із проханням про відміну цієї заборони. У 294 фондї містяться звернення українських громадян до влади із проханням відмінити ці заборони [13, 429 арк.]. Фонд 294 містить документи із відповіддю міністра внутрішніх справ Російської імперії М. П. Ігнат'єва на ці звернення і від 16 жовтня 1881 року роз'яснення до Емського указу 1876 року, в якому було частково дозволено ставити українські п'єси, але із великими обмеженнями: «...драматические пьесы, сцены и куплеты на малорусском наречии, дозволены к представлению в прежнее время драматическою цензурою, а равно и те, которые вновь будут дозволены Главным Управлением по делам печати, могут быть исполняемы на сцене, с особого однако каждый раз разрешения Генерал-Губернаторов, а в местностях не подчиненных Генерал-Губернаторам, с разрешения Губернаторов, и что разрешение печатания на малорусском наречии текстов к музыкальным нотам, при условии общепринятого русского правописания, предоставляется Главному управлению по делам печати» [13, арк. 293].

Опубліковані спогади корифея українського театру М. Л. Кропивницького «За 35 літ» [2] дозволили дослідити, що передувало й спричинило проведення першої вистави українського професійного драматичного театру в січні 1882 року в Києві українською мовою та розкрити значення цієї події через архівні матеріали, спогади корифеїв українського театру та матеріали періодичних видань.

У щоденнику видатного українського вченого – криміналіста та історика права, українського громадського діяча Олександра Федоровича Кістяківського (1833–1885) ми знайшли згадку про звернення української громади до сенатора, державного і громадського діяча Російської імперії, промисловця, мецената та ко-

лекціонера О. О. Половцева, під час його ревізії в Києві [3, с. 318].

Матеріали періодичних видань Києва – газети «Труд» [9], «Заря» [4], «Киевлянин» [5] друкували рецензії на першу виставу українською мовою професійного драматичного театру в Києві у січні 1882 року, надали цікаві характеристики виконавців, навели реакцію глядачів на їхню гру.

Важливим джерелом для дослідження питання про першу виставу професійного театру в Києві є спогади М. К. Садовського «Мої театральні згадки» [7]. Піднесено атмосферу так довго очікуваної київською громадою, киянами, свідомими українцями події – проведення першої театральної вистави українською мовою у Києві у січні 1882 року досить емоційно описала у своїх спогадах людина, яка зростала у самій середині українства того часу – Людмила Михайлівна Старицька-Черняхівська [8]. Промовистими є спомини української акторки, дружини Івана Карпенка-Карого (Івана Карповича Тобілевича) Софії Віталіївни Тобілевич про щасливий для українців 1881 рік, коли царський уряд скасував заборону театральних постановок [8].

Путівник Києва дозволив дізнатися про місцезнаходження театру Бергоньє, заснованого французьким підприємцем Огюстом Бергоньє [1].

Окремого дослідження, яке аналізує архівні джерела, опубліковані спогади корифеїв українського театру М. Л. Кропивницького, Л. М. Старицької-Черняхівської, С. В. Тобілевич, відгуки у матеріалах періодичної преси – газетах «Труд», «Заря», «Киевлянин» на першу виставу українського професійного театру – спектакль «Назар Стодоля» по п'єсі Тараса Григоровича Шевченка в Києві у січні 1882 р., про те, що передувало й викликало її проведення українською мовою та значення цієї події для української спільноти й розвитку українського драматичного театру загалом, в історичній літературі на сьогодні немає.

Мета дослідження: дослідити що передувало й спричинило проведення першої вистави українського професійного драматичного театру в січні 1882 році у Києві українською мовою та розкрити її значення через архівні матеріали, спогади корифеїв українського театру та матеріали періодичних видань.

Виклад основного матеріалу. «Публіка затопила фойє..., коридори. Обличчя всіх папіли, очі блищали..., стояв живий гамір..., дзвеніла українська мова. От избытка сердца глаголили уста», – так згадувала людина, яка зростала у серцевині українства того часу – українська письменниця, поетеса, драматург, прозаїк, перекладач, мемуарист, громадська діячка Людмила Михайлівна Старицька-Черняхівська (1868–1941), донька Михайла Стариць-

кого, племінниця Миколи Лисенка, сестра Оксани Стешенко і Марії Старицької, дружина Олександра Черняхівського, мама Вероніки Черняхівської, свої враження про першу професійну виставу українського театру – постановку в січні 1882 року п'єси Тараса Григоровича Шевченка «Назар Стодоля» у Києві, яка була написана у 1843 році і яку до нашого часу вважають його найвидатнішим драматичним твором, у статті «Двадцять п'ять років українського театру» [8, с. 46].

Для культурного життя Києва останньої чверті XIX ст. заборона постановок українського театру рідною мовою була особливо несприятливою. Адже, незважаючи на свій статус провінційного міста, Київ був центром суспільно-політичного, культурного та духовного життя всього Південно-Західного краю, а в театральному розвитку Київ посідав третє місце після імператорських театрів Санкт-Петербурга та Москви.

Із 1860-х років у Києві працювала постійна російська драматична трупа М. К. Милославського, яка ставила п'єси російських класиків М. В. Гоголя, О. М. Островського, М. Є. Салтиков-Шчедріна та ін., а про високохудожній репертуар постановок дбав із кінця 1860-х років громадський комітет. Саме у Київ приїздили на гастролі відомі співаки та артисти, тут ставили італійську оперу та французькі водевілі, гастролі найкращих російських авторів та знаменитих зарубіжних театрів стали регулярними. Залишаючись місцем перетину різних культур, місто Київ було найкращим осередком формування власної, української культури.

У 1881 році український письменник, драматург, театральний актор Марко Лукич Кропивницький (1840–1910), з яким пов'язано створення українського професійного театру та цілий етап розвитку реалістичної драматургії, грав у складі російсько-української трупи Григорія Андрійовича Ашкарєнка (1856–1922), актора, драматурга, антрепренера, який у 1880 році заснував першу професійну драматичну трупу і керував аматорським театром у Кременчуці. Справи йшли не дуже добре: «Населення Кременчука не дуже-то поспішало до театру. То був не бойкот, а байдужість, тим більше, що хороших російських труп у провінції було дуже мало» [2, с. 60].

У цей час до них приїхав Микола Карпович Садовський (Тобілевич) (1856–1933), український актор, режисер, громадський діяч, один із корифеїв українського побутового театру, брат Івана Карпенка-Карого, Панаса Саксаганського, Марії Садовської-Барілотті. М. Л. Кропивницький запросив М. К. Садовського до своєї трупи. Останній погодився лише за умови виконання українських п'єс. У цій ситуації нагальним стало здобуття дозволу

російської влади на виконання українських вистав рідною мовою.

У своїх спогадах М. К. Садовський пригадував, що він запропонував написати листа до тодішнього міністра внутрішніх справ М. Т. Лоріса-Мелікова із проханням дозволити українські вистави. М. К. Садовський згадував приблизний текст цього звернення від імені антрепренера російської трупи Григорія Ашкарєнка: «... як полтавський дворянин і російський патріот, зібрав трупу в м. Кременчуці. Але, неважаючи на всю його невсипущу працю, турботу і благі бажання, діла трупи були такі погані, що він дійшов до розору і не може ніяк кінчити сезон з честю, яка належить йому як російському дворянинові, – сиріч розплатитись з усіма як слід. Тому він просить його сіятельство дозволити йому виставити кілька українських спектаклів, що можуть зробити йому добру касу, маючи на увазі український контингент суспільства, який з охотою піде на ці вистави» [7, с. 5].

Проте М. Л. Кропивницький у своїх спогадах уточнював: «...тільки безвихідне становище примусило мене і д. Ашкарєнка вдатися з телеграмою до гр. Лоріса-Мелікова з проханням про дозвіл грати українські п'єси. М. К. Садовський у своїх театральних спогадах [...] каже, що нібито він порадив мені й Ашкарєнкові послати телеграму міністрові. Прочитавши цю «хлестаковщину», я довго сміявся, промовляючи, «а бодай же тебе, Миколо, в жито головою!» ...Якось д. Ашкарєнко ось що писав мені: «Садовський ніколи не мішавсь ні в які розпорядки, бо його тоді дуже мало обходило театральне діло... і телеграму я посилав, порадившись із тобою, і скомпонована вона була «по казенному шаблону» – без улесливих речей» [2, с. 28].

Зрештою надійшла відповідь, що такі вистави дозволяються: 16 жовтня 1881 року вже наступний міністр внутрішніх справ Російської імперії М. П. Ігнат'єв підписав роз'яснення до Емського указу від 1876 року, в якому було частково дозволено ставити українські п'єси, але із великими обмеженнями: «...драматические пьесы, сцены и куплеты на малорусском наречии, дозволены к представлению в прежнее время драматическою цензурою, а равно и те, которые вновь будут дозволены Главным Управлением по делам печати, могут быть исполняемы на сцене, с особого однако каждый раз разрешения Генерал-Губернаторов, а в местностях не подчиненных Генерал-Губернаторам, с разрешения Губернаторов, и что разрешение печатания на малорусском наречии текстов к музыкальным нотам, при условии общепринятого русского правописания, предоставляется Главному управлению по делам печати» [13, арк. 293].

І хоча в один вечір разом із українською п'єсою мали ставити і російську, цей дозвіл був маленькою перемогою тодішньої україн-

ської інтелігенції. Так, М. К. Садовський у спогадах відзначав: «...1881 рік можна вважати за початок нової ери для українського театру» [7, с. 4]. А Софія Віталіївна Тобілевич (1860–1953), українська акторка характерного плану, перекладачка, фольклористка, мемуаристка, дружина українського письменника, драматурга, актора, сестра одного із корифеїв українського побутового театру, брата Миколи Садовського, Панаса Саксаганського та Марії Садовської-Барілотті – Івана Карпенка-Карого (Івана Карповича Тобілевича (1845–1907)) та мати української письменниці-перекладачки і театрального діяча Марії Іванівни Тобілевич-Кресан (1883–1957), у своїх спогадах наголошувала: «Щасливий, виходить, то був рік для українців – 1881. То був рік, коли уряд скасував свій жорстокий наказ 1876 року» [10, с. 60].

Антрепренер київського приватного театру Бергонье С. С. Іваненко з метою отримання вагомого доходу прагнув залучити киян до відвідання українських вистав театру. Через те, що вистави лише російських п'єс не приносили достатнього доходу через одноманітний репертуар, слабку гру акторів тощо, а українські вистави завжди збирали повну касу, С. С. Іваненко запросив М. Л. Кропивницького та М. К. Садовського грати у Києві із початку 1882 року. М. К. Садовський згадував: «Розуміється, ми не гаючись згодилися і, скінчивши в Харкові, поїхали до Києва. Тут при розмові з Іваненком виявилось, що в нього трупи, яка б змогла грати українські вистави, нема, і Іваненко послав запросини Ашкаренкові. Ашкаренко, здається, за 1000 чи 1500 карбованців узявся привезти всю трупу до Києва» [7, с. 7].

Варто нагадати, що театр Бергонье був заснований французьким підприємцем Огюстом Бергонье, який у 1868 році придбав земельну ділянку і перетворив її на джерело постійного доходу. Театр Бергонье розташовувався на перетині вулиць Кадетської (пізніше Фундуклеївської – сучасна вулиця Богдана Хмельницького, 5) та Новоєлізаветинської (пізніше Ново-Єлізаветинської – сучасна вулиця Пушкінська). Це була двоповерхова будівля, побудована у 1878 році, на другому поверсі якої був готель «Леон», а на першому – драматичний театр [1, с. 234].

Л. М. Старицька-Черняхівська описує розміщення драматичного театру Бергонье так: «...мав вузький хід; праворуч була каса. [...] вузький коридор, стара, втерта ногами дерев'яна підлога, маленькі двері лож з чорними літерами та цифрами, по стінах ріжки газового світла і білі афіші. Давня картина старих театрів» [8, с. 45].

Отже, вже 10 (22 н.с.) січня 1882 року виставою «Назар Стодоля» за найвидатнішим драматичним твором Тараса Григоровича Шев-

ченка українська трупа як товариство акторів на чолі з М. Л. Кропивницьким відкрила сезон українських вистав. До складу трупи, окрім М. Л. Кропивницького, входили актори-аматори М. К. Садовський, Г. А. Ашкаренко, Є. Крамаренко, Н. Жаркова, О. Маркова.

Про цю подію мешканців Києва повідомляла його економічна, політична та літературна газета «Труд», яка раніше мала назву «Киевский листок»: «К труппе драматического театра прибавились новые силы: на днях приехал из Харькова, приглашенный директором театра, Иваненком, хорошо известный в левобережных губерниях актер Кропивницкий, который обязался контрактом на довольно продолжительное пребывание в киевской драматической труппе. В Полтаве, Харькове, Кременчуге и других городах г. Кропивницкий был принимаем с большими симпатиями, как даровитый исполнитель первых ролей в малорусских пьесах. Кроме обладания драматическим талантом г. Кропивницкий является также и драматическим писателем: он написал несколько произведений для украинской сцены, которая пока еще на появилась в печати, но, будучи разрешены театральной цензурой в рукописях, могут быть даваемые на сцене. Весьма интересно будет познакомиться киевлянам с г. Кропивницким, как с новым даровитым актером, а также – с его театральными пьесами, в которых так нуждается до крайности обветшавшая украинская сцена. Вместе с г. Кропивницким приехал еще и другой исполнитель украинских ролей, г. Тобілевич, а также ожидается прибытие еще нескольких лиц, игравших в последнее время с г. Кропивницким в Харькове» [9, с. 2].

Донька майбутнього керівника і режисера першої об'єднаної української професійної трупи М. П. Старицького – Л. М. Старицька-Черняхівська пригадує у спогадах загальну атмосферу вечора першої вистави українського професійного театру в Києві: «...ізвозчики лавами сунули просто до театру: тротуарами надбігали з обох боків.... Двері театру грюкали й грюкали, пропускаючи [...] гурти нових людей. [...] було тісно, голосно, весело [...]. І серце починає стискатись од якогось надзвичайного почуття. Завіса таємно хвилюється, публіка знай заливає театр, – аж чорніє партер...» [8, с. 45].

Досвідчений М. Л. Кропивницький, виступаючи вперше перед невідомою йому київською публікою, хвилювався: «...серце так билось, що я це чув вухами, все в мені клекотіло й стогнало» [2, с. 63]. Глядачі поділяли хвилювання акторів: «...Нерви напружені, нетерпіння росте...» [8, с. 45]. Вийшовши на сцену на початку спектаклю М. Л. Кропивницький отримав бурхливі овації від публіки: «Оплесків таких я не чув і в Харкові, але я не ворухнувся і стояв у здивованій позі хвилини зо дві, доки

не змовкли оплески...», – пригадував він [2, с. 63]. Перша постановка української п'єси у Києві знайшла відгуки у пресі. Зокрема, газета «Труд» відзначала: «...Давно не видали в Києві вообщє больших украинских спектаклей, а «Назар Стодолю» трудно и припомнить – когда. Правда, как мы упоминали в прошлом номере, «Назар Стодоля» шел на праздниках, в переводе, и даже шел очень недурно, но это, конечно, было все-таки далеко «не то». В переводе оставались из языка подлинника одни имена, да и те произносились так, что могли только резать слух: например, «Стѣха» и пр. В воскресенье же шевченковским языком подлинника можно было любоваться в полной его красоте» [9, с.3]. Щодо гри акторів, то невідомий рецензент під ініціалами П. Ч. виділив гру М. Л. Кропивницького, назвав її не аматорською, а цілком професійною, і підкреслив його акторський талант: «...г. Кропивницький прекрасно знает сцену и, при эффектной манере, играет с большим чувством. Статность и красивая осанка дополняют сценичное впечатление игры г. Кропивницкого. С первой-же, очень эффектной, сцены его в начале пьесы публика решила, что он играет прекрасно, и с воодушевлением вызывала его. Безошибочно можно предположить, что г. Кропивницкий будет иметь в Киеве большой успех» [9, с.3]. Рецензент також відзначив гру М. К. Садовського, О. Одинцової (Маркової), Н. Жаркової, говорячи про двох перших, що «...на них можно было залюбоваться» та висловив побажання: «чтобы и относительно всей обстановки украинские спектакли г. Иваненка были так же хороши, как хорош был по игре первый-же его спектакль «Назар Стодоля», который в следствии этого, и был принят публикой чрезвычайно сочувственно. Аплодисменты и вызовы не умолкали после окончания пьесы» [9, с. 3].

Відгукнулася на українську постановку і київська політична та літературна газета «Заря», яка щоденно видавалася у місті протягом 1880-1886 років і була однією із найкращих провінційних газет Південно-Західного краю. Автор рецензії виокремив гру М. Л. Кропивницького, відзначивши його великий сценічний талант: «обладает прекрасными голосовыми средствами, хорошо знаком со сценой...» та виділив гру М. К. Садовського: «Во втором действии был очень не дурен..., а танец исполнен им и Стехою прекрасно» і підкреслив: «Вообщє киевская публика, награждавшая вчера исполнителей громкими единодушными аплодисментами, имеет в лице гг. Кропивницкого и Садовского хороших малорусских артистов. И малорусские спектакли обещают быть интересными и со стороны исполнения». Рецензент побажав: «... г. Иваненко не взымать

с публики бенефисных цен; надеемся, «умеренность» окажется для него во всяком разе выгоднее, не говоря уже о пользе для дела» [4, с. 3].

На знакову подію у житті Києва, безумовно, відреагувала і його щоденна газета «Києвлянин», виразниця імперської політики Південно-Західного краю, одна із найвпливовіших газет, яка тоді вже набувала консервативно-монархічного спрямування, вважалася однією із найкращих провладних газет всієї Російської імперії. Рецензент відзначив майстерність гри М. Л. Кропивницького та М. К. Садовського, проте зауваживши про якість гри решти акторів: «...ниже посредственности. Это были артисты и любители, впервые выступающие на театральных подмостках. Манер никаких, об умении держать себя на сцене и говорить не приходится, читали что-то гг. «артисты», да и то скорее на каком-то ломаном языке», – і підсумував: «пьеса [...] провалилась. Сбор был порядочный, но далеко не полон» [5, с. 2].

Значення виступу українського професійного театру в Києві для української спільноти у своїх споминах підкреслювала Л. М. Старицька-Черняхівська: «... то там, то сям маячат по ложах яскраві фарби українських жіночих костюмів. Он ціла ложа – і діти і батьки – в українським вбранні. Чутно рідну мову і там, і тут...» [8, с. 45].

У подальшому українська трупа М. Л. Кропивницького мала багато успішних вистав у театрі Бергоньє та майже через рік об'єдналася із трупю акторів одного із корифеїв українського побутового театру, українського письменника, поета, драматурга, прозаїка, театрального і культурного діяча Михайла Петровича Старицького (1840–1904). В об'єднаній трупі акторів М. Л. Кропивницький став провідним режисером. У Києві тоді ж відбулося знайомство акторів із засновником української національної музики, українським композитором, піаністом, етнографом, диригентом, педагогом, фольклористом, громадським діячем Миколою Віталійовичем Лисенком (1842–1912).

Як відомо, вистави української трупи набули популярності серед глядачів, особливо серед молоді, що стривожило владу та спричинило заборону Київським, Подільським і Волинським генерал-губернатором О. Р. Дрентельном київських гастролей української трупи. Лише із 1893 року трупа М. К. Садовського отримала дозвіл виступати у Києві, але при дуже пильному контролі царської цензури. З того часу українська трупа виступала у Києві щорічно.

Сьогодні у будівлі, де відбулася знакова та важлива для української культури подія – перша вистава українського професійного театру, – розміщено Театр російської драми імені Лесі Українки. До 75-річчя із дня визначної події в

історії українського театру – проведення першої вистави професійного українського театру у Києві українською мовою – за рішенням Київської міськради у 1958 р. було встановлено меморіальну дошку із бронзовим барельєфним портретом М. Л. Кропивницького, про що повідомляла газета «Вечірній Київ» у № 46 від 24 лютого 1958 року [12, арк. 105].

Висновки. Підсумуємо, проведений аналіз архівних матеріалів, опублікованих спогадів корифеїв українського театру, матеріалів періодичної преси дозволили дослідити питання про те, що передувало й спричинило проведення першої вистави українського професійного театру в січні 1882 року у Києві українською мовою – спектаклю «Назар Стодоля» по п'єсі Тараса Григоровича Шевченка та розкрити значення цієї події для української спільноти та розвитку українського драматичного театру загалом. Проведене дослідження дозволило нам зробити висновки про те, що: розвиток українського театру як частини української культу-

ри свідомо гальмувався політикою Російської імперії; часткове зняття обмежень на постановки українських п'єс у 1881 році дало можливість мешканцям Києва побачити вперше у 1882 році вистави українського професійного драматичного театру українською мовою; вже перший виступ української професійної трупи – спектакль «Назар Стодоля» консолідував україномовних мешканців Києва, дозволив без остраху, відкрито проявити свою громадянську позицію; саме у Києві товариство акторів на чолі із М. Л. Кропивницьким познайомилося із М. В. Лисенком та М. П. Старицьким, який невдовзі став керівником і режисером першої об'єднаної української професійної трупи.

Наголосимо, значення першої вистави українського професійного театру в Києві у 1882 році – спектаклю «Назар Стодоля» українською мовою – полягає в тому, що під час заборони української культури загалом, драматичний український театр ставав животворним вогнищем її існування та розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Ернст, Ф. Київ. Путівник. [Текст] / Ф. Ернст. – К., 1931.
2. Кропивницький, М. Л. За 35 літ. [Текст] / М. Л. Кропивницький // Нова громада. – 1906. – №6
3. Кістяківський, О.Ф. Щоденник (1874–1885): У 2 т. [Текст] / О.Ф.Кістяківський. – НАН України: Ін-т укр. археогр. / Упоряд. В.С.Шандра та ін. – К.: Наук. думка, 1995. - Т.2. (1880-1885). – 583 с
4. Малорусский спектакль // Заря. – 1882. 12 января, вторник, №8.
5. Малорусский спектакль в драматическом театре // Киевлянин. – 1882. 12 января, вторник, №8.
6. Островский, А. Статьи о театре. Записки. Речи. [Текст] / А. Островский. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ostrovskiy.org.ru/lib/sb/book/3671/page/86>
- 7.Садовський, М. К. Мої театральні згадки. [Текст] / М. К. Садовський. – К., 1965.
- 8.Старицька-Черняхівська, Л. М. Двадцять п'ять років українського театру. [Текст] / Л. М. Старицька-Черняхівська // Киевская старина. – 1907. – №10.
9. Театральная заметка // Труд. –1882. 5 января, вторник. – Приложение 1.
- 10.Тобілевич, С. В. Мої стежки та зустрічі. [Текст] / С. В. Тобілевич. – К.: Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1957. – 475с.
11. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф.41. Кропивницький Марко Лукич. Оп.1. Од. зб. 29. Лист Пипіну О.М. – 1 арк.
12. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф.41. Кропивницький Марко Лукич. Оп.1. Од. зб. 30. Автобіографія Кропивницького М. Л.:1885-1932 рр. – 105 арк.
13. Центральний державний історичний архів України у місті Києві. Ф.294. Канцелярія Киевского отдельного цензора. Оп 1. Од. зб. 4-а. – 429 арк.

Стаття надійшла до редакції 04.05.2016

REFERENCES:

1. Ernst, F., 1931. Kyiv. Putivnyk [Kiev. Guidebook]. Kyiv (in Ukrainian).
2. Kropyvnyts'kyu, M. L., 1906. Za 35 lit [For 35 years]. Nova hromada 6 (in Ukrainian).
3. Kistyakiv's'kyu, O.F., 1995. Shchodennyk (1874–1885): U 2 t. [Diary (1874-1885)]. NAN Ukrayiny: In-t ukr. arkheohr. Nauk. dumka 2 (1880-1885). Kyiv (in Ukrainian).
4. Malorusskiy spektakl [Little-Russian show]. Zarya. 1882. 12 yanvarya, vtornik 8 (in Russian)
5. Malorusskiy spektakl v dramaticheskoy teatre [Little Russian Drama Theatre in the play]. Kievlyanin. 1882. 12 yanvarya, vtornik 8 (in Russian)
6. Ostrovskiy, A. Stati o teatre. Zapiski. Rechi [Articles about the theater. Notes. Rech]. Access mode: <http://www.ostrovskiy.org.ru/lib/sb/book/3671/page/86> (in Russian)
7. Sadov's'kyu, M. K., 1965. Moyi teatral'ni z'hadky [My theatrical references]. Kyiv (in Ukrainian).
8. Staryts'ka-Chernyakhiv's'ka, L. M., 1907. Dvadtsyat' p'yat' rokov ukrayins'koho teatru [Twenty-five years of Ukrainian theater]. Kyevs'kaya starina 10 (in Ukrainian).
9. Teatral'naya zametka [Theatrical tip]. Trud. 1882. 5 yanvarya, vtornik. Prilozhenie 1 (in Russian).
10. Tobilevych, S. V., 1957. Moyi stezhky ta zustrichi [My stitches and meetings]. Derzhavne vydavnytstvo obrazotvorchoho mystetstva i muzychnoy literatury URSR, Kyiv (in Ukrainian).
11. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv-muзей literatury i mystetstva Ukrayiny [Central State Archive of Literature and Art of Ukraine]. F.41. Kropyvnyts'kyu Marko Lukych. Op.1. Od. zb. 29. Lyst Pypinu O.M. (in Ukrain-

ian).

12. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv-muzey literatury i mystetstva Ukrayiny [Central State Archive of Literature and Art of Ukraine]. F.41. Kropyvnyts'kyu Marko Lukych. Op.1. Od. zb. 30. Avtobiohrafiiya Kropyvnyts'koho M. L.:1885-1932 rr. (in Ukrainian).

13. Tsentral'nyy derzhavnyy istorychnyy arkhiv Ukrayiny u misti Kyievi. F.294. Kantselyariya Kyevskeho otdel'noho tsenzora [Central State Historical Archive of Ukraine in Kiev]. Op 1. Od. zb. 4-a (in Ukrainian).

Юхимець Альона Сергіївна – аспірант

Інститут суспільства Київського університету імені Бориса Грінченка

Адреса: 04212, Україна, м.Київ, вул. Тимошенка, 13-Б

Yukhimets Aliona S. – postgraduate

Institute of society of Borys Grinchenko Kyiv university

Address: 13-B, Tymoshenko Str., Kyiv, 04212, Ukraine

E-mail: micaella2007@mail.ru

Юхимець Алена Сергеевна - аспірант

Інститут общества Киевского университета имени Бориса Гринченко

Адрес: 04212, г. Киев, ул. Тимошенко, 13-Б